

474451 / 4a
28

»NARVA – LEJONET»

Ett karolinermonuments öde i Estland

101303

AV LENNART WESTBERG

Den svenska minnesvården på Narvas hed över det ryktbara slaget 1700, fick en lika kort som dramatisk livslängd. Uppfört på svenskt initiativ 1936, ramponerat under främmande makts ockupation och de hårda striderna vid Narva 1944 samt slutligen offer för vandalism under efterkrigstiden, liksom ville monumentets öde ofrivilligt demonstrera segrerns lyskraft och Estlands öde efter mellankrigstiden. I dag minner endast några stenskärvor på en skolgård i Narva och Ragnar Östbergs granitsockel och Bernhard Foucquets bronslejon. Inför planerna att eventuellt återuppbygga monumentet i det fria Estland, kan det finnas skäl att kort redogöra för minnesmärkets idémässiga bakgrund, dess konstnärliga utformning och slutliga öde under ockupation och krig på estnisk mark.

Narva-kommittén 1936

»Major Jakobsson redogjorde i den allmänna orienteringen för huru han vid en resa till Narva på våren 1935 för sin del funnit avsaknaden av ett svenskt minnesmärke där mycket stort. När ryssarna rest ett monument till minne av slaget vid Narva år 1700 och esterna flera sådana till minne av sina frihetsstrider, så borde verkligen även från svensk sida något göras för åstadkommandet av en minnesvård. Visserligen hade esterna av pietet mot Carl XII:s minne gjutit en liten betongpelare å den plats, där denne ansågs hava utgivit ordena för slaget år 1700, men denna minnesvård måste anses endast provisorisk och påkallade ytterligare, att vi svenskar nu, när det fria Estland erbjöd oss möjlighet härtill, reste ett värdigt minnesmärke över svensk tiden i Estland.»¹

Den 12 december 1935 sammanträdde i Armémuseum i Stockholm följande personer för överläggning om resandet av en minnesvård vid Narva över slaget 1700: föreståndaren för Armémuseum, major Theodor Jakobsson, greve Folke Bernadotte, riksantikvarien Sigurd Curman, generalkonsuln för Estland I. Fagraeus, chefen för generalstaben generalmajor Olof Nygren samt avdelningschefen vid generalstabens krigshistoriska avdelning överstelöjtnant Gunnar Petri. Som framgår av citatet ovan utgick initiativet från major Jakobsson. Denne hade efter sin resa till Narva våren 1935 även tagit underhandskontakt med estniska myndigheter och den svenska militärattachén i Riga, varav framgick att från estnisk sida inget hinder mötte för resandet av en svensk minnesvård vid Narva. I början på 1900-talet hade även andra monument rest i Sverige och Ryssland över den karolinska epoken.²

Vid sammanträdet beslöts även att bilda en särskild kommitté, den s.k. Narva-kommittén, för monumentets realiserande. Till ordförande valdes greve Folke Bernadotte och som ledamöter i kommittén ingick samtliga närvarande den 12 december, med undantag av generalmajor Nygren. För att finansiera projektet startade kommittén i början på 1936 en insamling i Sverige, som sammanlagt inbrände 32.000 kr. Narva-kommittén besökte den 11–13 juni 1936 Estland för att med de estniska myndigheterna välja en lämplig plats för minnesvården. Man valde en svag upphöjning på den öppna slätten Hermansberg (Pritska männik), den s.k. Narva hed, belägen ca 2 km väster om staden utmed huvudvägen Narva-Tallin. Narva stadsfullmäktige beslöt den 29 september 1936 att för ervärderlig tid ställa ett område på 18.075 m², avsöndrat från godset Pähklime, till förfogande. Samtidigt bildades en estnisk kommitté, som skulle samarbeta med den svenska inför invigningen av monumentet hösten 1936. President för den estniska kommittén blev den senare generalmajor Gustav Jonsson och till ledamöter utsågs överste E. Kursk, v. borgmästaren i Narva Jaan Lust och stadsarkivarien i